

Taistelevasta kasvatuksesta ja taistelevasta tutkimuksesta (Lectio praecursoria¹)

Sanna Ryytänen

Arkielämämme on merkittävä kasvun ja sosialisaaion ympäristö. Arkielämään kuuluu se, mitä teemme, minkälaisia kohtauksiamme ja suhteemme toisten ihmisten kanssa ovat, minkälaisissa ympäristöissä asumme ja vietämme aikaamme, minkälaista elämää näemme ympärillämme.

Entä jos arkemme olisikin jatkuvien hyökkäysten kohteena? Jos meidät olisi sysätty yhteiskunnan reunalle siten, että arvoamme ja arvokkuuttamme ihmisinä jatkuvasti kyseenalaistettaisiin ja mitätöitäisiin? Jos näkisimme materiaalista hyvinvointia läheltä, mutta emme olisi siitä millään tavoin osallisia? Jos joutuisimme kokemaan, että asuinalueemme on kuin hylätty joutomaa, jonka kehittämisestä kukaan ei ole kiinnostunut ja johon yhteiskunnan palvelut hädin tuskin ulottuvat? Jos kohtaisimme jatkuvasti tilanteita, joissa meihin kohdistettaisiin stereotyyppioihin perustuvia arvioita siitä, keitä olemme ja miten toimimme? Jos meitä kavahdettaisiin ja pelättäisiin – ei siksi, keitä olemme, vaan siksi, mitä edustamme? Jos poliisi teloittaisi asuinalueellamme ihmisiä sattumanvaraisesti ja joutumatta edesvastuuseen?

---

¹ Ryytänen, Sanna 2011. Nuoria reunoilla. Sosiaalipedagoginen tutkimus rikollisuuden ja väkivallan keskellä elävien nuorten kasvun tukemisesta brasilialaisissa kansalaisjärjestöissä. Tampere: Tampere University Press. (Väitös 19.8.2011, Tampereen yliopisto.)

Jos eläisimme ympäristössä, jossa väkivaltaisen kuoleman mahdollisuus on koko ajan läsnä? Mitä tällainen arki merkitsisi kasvumme kannalta?

Pohdinnat ovat tutkimukseni analyyseihin pohjautuvia näkymiä siihen, miten Brasiliassa, Salvadorin kaupungin periferia-alueilla elävät nuoret kokevat oman arkielämänsä. Itselleni nämä näkymät alkoivat avautua kohtaamisissa ja keskusteluissa nuorten kanssa, kun työskentelin kansalaisjärjestössä Salvadorissa. Pohdinnat jäsenyivät kysymyksiksi siitä, minkälainen kasvun ympäristö moniulotteisen rikollisuuden ja väkivallan luonnehtima kaupunkiperiferia on sen nuorille, minkälaista kasvun tukea siellä tarvitaan, mikä rooli kasvatuksella on eriarvoisuuksien tunnistamisessa ja purkamisessa ja rikollisuuden ja väkivallan rakenteiden haastamisessa.

Tutkimus edustaa varsin äärimmäisiä näkökulmia eriarvoisuu-teen, rikollisuuteen ja väkivaltaan. Noiden näkökulmien tausta on korostuneen eriarvoinen ja eriytynyt brasilialainen yhteiskunta – yksi maailman eriarvoisimmista ja eriytyneimmistä – ja tutkimus tarkastelee tuota yhteiskuntaa marginalisoitujen ja sorrettujen nuorten näkökulmasta. Olen kuitenkin kohdannut monet alussa kuvaamistani pohdinnoista, jotka liittyvät arkeen hyökkäysten kohteena, lukiessani viime viikkoina tausta-analyysejä Lontoon mellakoista. Tai: tutkimuksessa tarkastelemieni nuorten kokemusten taustalta – siis yhteiskunnan eliittien heihin kohdistamasta ylenkatseesta, jopa vihasta – voi tunnistaa kestäättömän näkemyksen joidenkin ihmisten ja ihmisryhmien vähempiarvoisuudesta – varsin samankaltaisen kuin siinä vihapuheessa ja suvaitsemattomuuden aallossa, joka on voimalla rantautunut myös Suomeen. Olen myös kuullut keskusteluissa suomalaisten nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten kanssa sellaisia huolia esimerkiksi terveyspalvelujen eriarvoistumisen seurauksista, jotka ovat suorastaan hämmästyttävän lähellä tutkimuksessani esille tulevia näkökulmia.

Ilman tämän syvällisempää analyysiäkin on perusteltua sanoa, että myös meillä – Euroopassa ja Suomessa – on hiljaisuuden, kohtaamattomuuden, riippuvuuden ja hyväksikäytön leimaamia valta- ja sortosuhteita yhteiskuntiemme sisällä. Myös lähellä meitä on käyn-

nissä yksilön arvon kieltäviä ja yhteisöllisyyttä rapauttavia prosesseja. Niiden syyt ovat moninaiset, mutta taustalla vaikuttaa yhteiskuntien lisääntyvä eriarvoistuminen ja tuloerojen kasvu sekä niihin kietoutuvat ihmisten ja ihmisryhmien eriytymiset ja kohtaamattomuudet. Tutkimukseni tarjoaa näkökulmia tällaisten tilanteiden jäsentämiseen ja kohtaamiseen.

Kysyin edellä, miten kuvaamani kaltainen hyökkäysten luonnehtima arki vaikuttaisi kasvuun. Yksi tutkimuksen esiintuoma näkökulma – ja jälleen myös Lontoon mellakoiden analyyseissä toistunut näkemys – liittyy siihen suhteeseen, joka nuorilla muodostuu yhteiskuntaan. Lontoo-analyyseissä on puhuttu esimerkiksi siitä, että nuorten luottamus yhteiskuntaan on rapautunut täydellisen ulkopuolisuuden kokemuksiksi. Tutkimukseni analyysit tuovat puolestaan esiin tilanteen, jossa kokemusta niin sanottuun viralliseen yhteiskuntaan kuulumisesta ei ole nuorille muodostunut lainkaan. Toisaalta, kasvaessaan kulutusunelmien välittömässä vaikutuspiirissä, periferian nuorten toiveet, tarpeet ja unelmat eivät muodostu juurikaan erilaisiksi kuin etuoikeutettujen luokkien nuorilla. Kulutusunelmien saavuttamismahdollisuudet vain ovat dramaattisesti erilaiset. Tällaisissa tilanteissa tarve muutokseen saattaa purskahtaa esiin Lontoon mellakoiden kaltaisina dramaattisina irtiottoina tai vallan, arvostuksen ja niin sanotun helpon rahan hakemisena rikollisuuden ja aseiden avulla, kuten tutkimukseni aineistossa. Totean tutkimuksessani, että sellaisilla irtiotoilla, jotka määrittävät vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen näkökulmasta rikollisiksi, nuoret asettuvat vastustamaan vallitsevaa tilannetta ja ottavat itselleen tilaa toimia toisin.

Suhtautumistapa vallitsevaan tilanteeseen saattaa myös olla sopeutuminen, paikoilleen jääminen. Tilanteessa yritetään tällöin joko luovia ja rakentaa elämästä annetuin aineksin mahdollisimman täysipainoinen tai tilanteen haasteisiin alistutaan, annetaan itsen uskoa esimerkiksi siihen, että rikolliseen elämään ajautuminen on väistämätöntä, koska muitakaan mahdollisuuksia ei ole annettu.

Ehdotan tutkimuksessani neljänneksi mahdolliseksi toiminnan tavaksi vaihtoehtoja etsivää toimijuutta. Se on toiminnan tapa, joka ei ota nykytilanteen rajoituksia annettuna, vaan suuntautuu aktiivises-

ti vaikuttamaan niihin, yhdessä muiden kanssa. Tällaisen toiminnan muodostumista ja vahvistumista voi ja tulee tukea kasvatuksen keinoin, mutta se on mahdollista vain silloin, kun kasvatuksella halutaan asettua vallitsevan tilanteen vastavoimaksi, kun kasvatus halutaan ottaa eriarvoistumista vastustavan vastarinnan välineeksi.

Tällaiseen vastarintaa edustavaan kasvatukselliseen taisteluun – tai taistelevaan kasvatukseen – tutkimukseni tarjoaa näkökulmia kansalaisjärjestöissä toteutettavasta kasvatuksellisesta työstä – siis non-formaalista kasvatuksesta – käsin.

Vaikka sosiaalipedagoginen kasvatus ymmärretään siten, että se ei ole abstraktio, jota voi tarkastella irrallaan siitä ajasta ja paikasta, johon se kulloinkin sijoittuu, on kuitenkin perusteltua esittää joitakin yleisiä näkemyksiä siitä, minkälaisiin lähtökohtiin tämänkaltaisen taisteleva kasvatus kiinnittyy.

Kun kasvatus suuntautuu taistelemaan yhteiskunnallista eriarvoisuutta vastaan, sen tulee ensin esittää itselleen – tai täsmällisemmin: kaikille asianosaisille – kysymys siitä, mitä kasvatuksella tavoitellaan eriarvoisuuden luonnehtimassa yhteiskunnassa eli mikä nähdään kasvatuksen perimmäiseksi tarkoitukseksi. Tavoitellaanko tällä hetkellä vain yhteiskunnan etuoikeutettuja koskevien oikeuksien ja mahdollisuuksien laajenemista koskemaan kaikkia tasapuolisesti. Vai tavoitellaanko kokonaan uudenlaisia ajattelu- ja toimintatapoja ja uudenlaista yhteiskunnan jäsentymisen tapaa, irtautumista keskustojen ja reuna-alueiden logiikasta. Kasvatus tarvitsee lähtökohdakseen siis utopian tai horisontin, jota se lähtee tavoittelemaan.

Brasilialainen kasvatustieteilijä Paulo Freire toteaa, että ilman unelmaa jostakin paremmasta ei ole muutosta ja ilman toivoa ei ole unelmaa. Ilman toivoa emme siis taistele paremman maailman puolesta. Unelmat tai utopiat puolestaan kääntyvät toiminnaksi vain yhdessä muiden kanssa. Brasilialainen muusikko Raul Seixas laulaa sosiaalipedagogisesti, että *unelma, jota uneksitaan yksin, on vain unelma, jota uneksitaan yksin. Mutta unelma, jota uneksitaan yhdessä, on todellisuus.*

Unelmat paremmasta maailmasta eivät synny tyhjiössä. Ne vaativat kykyä ja mahdollisuuksia unelmien unelmoimiseen, näkemystä

niiden toteuttamisedellytyksistä ja niihin vaikuttamisesta sekä rohkeutta unelmien toteuttamiseen tai sen yrittämiseen. Ne vaativat näkemystä yhdessä toimimisen voimasta.

Puhun tutkimuksessani täysipainoisesta elämästä, täysivaltaisesta kansalaisuudesta ja aktiivisesta, vaihtoehtoja etsivästä toimijuudesta. Ne kaikki liittyvät jo käyttämäni sanaan *rohkeus*. Tarkoitin tällöin sellaista rohkeutta, jonka vastakohta on sopeutuminen – sopeutumisen siihen, miten asiat nyt ovat.

Kuten unelmat tai utopiat eivät kasva tyhjiössä, myöskään rohkeus ei muodostu niin. Edustamieni yhteiskunta- ja kasvatustieteiden näkökulmasta tarkoittamani kaltainen rohkeus muodostuu – tai ei muodostu – historiallisten, taloudellisten ja sosiaalisten tekijöiden verkostossa, tietyssä ajassa ja paikassa.

Kun tuon rohkeuden muodostumista tarkastellaan nuorten toimijuuden ja kasvatuksen prosessien näkökulmasta, tunnistan sen rakentumisen edellytykseksi – eli poluksi vaihtoehtoja etsivään toimijuuteen – kolme keskeistä tekijää. Tutkimuksessani ne muodostavat eriarvoisuutta haastavan kasvatuksen sisällöllisen tai temaattisen kivijalan. Yksi niistä on itsearvostuksen ja omanarvontunnon rakentuminen ja vahvistuminen. Toinen koskee todellisuuden rakentumisen hahmottamista ja kyseenalaistamista eli kykyä ymmärtää sitä, miten yhteiskunta on muotoutunut ja miten se toimii. Kolmas liittyy yhteisöllisen elämän toteutumisen mahdollisuuksien ja edellytysten tukemiseen.

Eriarvoisuuden sekä moniulotteisen rikollisuuden ja väkivallan vastavoimaksi tarvitaan siis kasvatusta, joka suuntautuu vahvistamaan aktiivista toimijuutta ja tunnistaa yhteisöjen voiman kasvun ympäristönä ja muutokseen suuntautuvan toiminnan moottorina. Tarvitaan kasvatusta, jota rakennetaan yhdessä nuorten kanssa, ei heitä varten.

Näiden muutoksen ja aktiivisen toimijuuden merkitystä korostaneiden pohdintojen jatkumoksi on perusteltua kysyä, mitä *tutkimus* tekee ja mikä on *akateemisen tutkijan* rooli yhteiskunnallisten eriarvoisuuksien haastamisessa.

Tarkastelen tutkimuksessani tutkimuksen ja muutoksen välistä suhdetta katalyyttisen validiteetin käsitteen tukemana. Käsite ohjaa

arvioimaan sitä, minkälainen kyky ja voima tutkimuksella on saada aikaan liikettä suhteessa todellisuuden rakentumisen syvällisempään ymmärtämiseen ja todellisuuden muuttamiseen, transformaatio-työhön. Edellä puhuttiin kasvatuksesta ”taistelevana kasvatuksena”. Ehdotan, että myös tutkimus voi olla – ja kriittisen sosiaalipedagogiikan perinteessä sen myös pitää olla – ”taistelevaa tutkimusta”.

Taistelevan tutkimuksen ja katalyyttisen validiteetin näkökulmat muistuttavat siitä, että tutkimus ei vain neutraalisti ole, vaan se myös aina *tekee* asioita. Ne muistuttavat myös siitä, että myös tutkijan tulee tehdä, ei vain olla. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tutkijan tehtävä tutkimuksen parissa jatkuu tutkimuksen valmistumisen jälkeen, eikä vain artikkeleja kirjoittaen ja tieteellisiin seminaareihin osallistuen, vaan siten, että hän vie tutkimuksen tuloksia aktiivisesti kentälle, keskustelemaan myös muun kuin akateemisen yhteisön kanssa. Se tarkoittaa myös sitä, että tutkimuksen aikaansaamia reaktioita tulee seurata, dokumentoida ja analysoida. Tästä puhutaan myös julkisen sosiologian piirissä.

Loppuhuomiona totean, että olen tutkimusta tehdessäni kasvanut entistä vakuuttuneemmaksi siitä, että sosiaalipedagogiikka on senkaltaista kasvatustiedettä, jota yhteiskunnan eriarvoistuminen ja eriytyminen tarvitsevat vastavoimikseen. Sosiaalipedagogiikkaa ei tule tällöin ymmärtää joksikin erityisryhmien haasteiden ja ongelmien ratkaisemiseen suuntautuvaksi kasvatukselliseksi lähestymistavaksi, vaan ”kaikkien sosiaalipedagogiikaksi”, jonka lähtökohta on kaikkien ihmisten tarve ja oikeus sellaiseen kasvatukseen ja kasvun tukeen, jotka ohjaavat kohti tasapainoisempaa ja solidaarisempaa yhdessä elämistä. Erityisesti voimakkaan eriytyneessä yhteiskunnassa tarvitaan kohtaamisia mahdollistavaa ja edistävää, siltoja rakentavaa pedagogiikkaa eli yhtäältä erilaisten ihmisten kohtaamisen mahdollistavia kasvatuksen prosesseja ja toisaalta eri kasvatuksen toimijoiden avautumista yhteistyölle.

Sosiaalipedagogiikan asema Suomessa on vahvistuva, mutta ei vielä vankka. Suomen yliopistoista sosiaalipedagogiikkaa opetetaan tällä hetkellä ainoastaan Itä-Suomen yliopistossa Kuopiossa. Tampereella sosiaalityön tutkimuksen laitoksen sosiaalipedagogiikan opinto-

kokonaisuuden opetuksesta on enää rippeitä jäljellä sen jälkeen, kun päätös opintokokonaisuuden lakkauttamisesta tehtiin viime vuonna. Vallitsevassa yhteiskunnallisessa tilanteessa ja edellä sanomaani viitaten päätös tuntuu vähintäänkin lyhytnäköiseltä. Se ei kuitenkaan – onneksi – tarkoita itse tieteenalan kuolemaa, ei edes Tampereella. Edustamani kriittisen sosiaalipedagogiikan teemat ja näkökulmat asettunevat luontevaan keskusteluun kriittisen pedagogiikan teoriaperinteen kanssa. Uskon ja toivon, että kasvatustieteessä tartutaan myös laajemmin sosiaalipedagogiikan yhteisöllistä toimintaa ja aktiivista, omaehtoista toimijuutta korostaviin näkökulmiin ja että niitä tuodaan yhä enemmän myös keskusteluun koulukasvatuksesta. Kasvatuksesahan kyse ei ole vain tietojen ja sisältöjen siirtämisestä, opettamisesta. Kasvatus on sosiaalista toimintaa, jonka mahdollisuudet yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kohtaamisessa ja sen haastamisessa ovat valtaiset – mutta vain silloin, kun kasvatus uskaltaa kulkea rohkeasti omaa tietään; silloin, kun uskalletaan tukea lasten, nuorten ja aikuisten kasvua rohkeiksi ihmisiksi.